

NAPUTUKA EVROPI

RODNE NORME MLADIĆA U MIGRANTSKOJ ZAJEDNICI U SRBIJI

REZULTATI KVALITATIVNOG ISTRAŽIVANJA

NA PUTU KA EVROPI

RODNE NORME MLADIĆA
U MIGRANTSKOJ ZAJEDNICI U SRBIJI

Fotografije: Branko Birač

Sažetak kvalitativnog istraživanja

Ova participativna kvalitativna studija je sprovedena u okviru projekta “Inicijativa dobrodošlice za mlade migrante” koji ima za cilj pružanje adekvatne zaštite mladim migrantima - maloletnicima bez pratnje smeštenim u Prihvatnim centrima na jugu Srbije, kroz edukativne radionice i podizanje svesti oko tema: zdravih stilova života, nenasilnog rešavanja konflikata, rodne ravnopravnosti, pozitivnih oblika maskuliniteta, borbe protiv trgovine ljudima. Projekat realizuje CARE International Balkans u partnerstvu sa organizacijama Nexus iz Vranja, Centar E8 iz Beograda a uz podršku ADH Nemačka.

Participatory Learning and Action (PLA) istraživanje je sprovedeno sa mladim migrantima s ciljem analize stanja kako bi se razvio program specifično prilagođen za ovu grupu. PLA je istraživački pristup koji se koristi kako bi podstakao učesnike da razmene znanja i shvatanja o sebi, svojoj zajednici i potrebama zajednice, kao i da bi se odredili načini za adresiranje tih potreba. Ovaj metod je interaktivnog karaktera kroz učešće ciljne grupe na radionicama, diskusijama i raznovrsnim aktivnostima.

Istraživanje je sprovedeno u septembru 2017. godine u Prihvatnom centru za migrante u Preševu, u južnoj Srbiji. Realizovano je sa dve grupe mladića iz Avganistana – grupom Paštuna i grupom Tadžika - ukupno 16 učesnika, po 8 u svakoj grupi. Učesnici su bili uzrasta između 14 i 22 godine, sa prosečnim uzrastom od 18 godina. Mladići su, u dve zasebne etnolingvističke grupe, prošli kroz trodnevne programe radionica o temama roda, maskuliniteta, socijalizacije maskuliniteta, moći i odnosima, stavovima o nasilju, oblicima nasilja, osnovnim uzrocima i posledicama nasilja, o odrastanju dečaka u mlade muškarce, o iskustvima nasilja i o kretanju ka promenama. Analizirani su svi snimljeni audio materijali sa radionica, beleške istraživača, svakodnevne evaluacije, kao i vizuelni i kreativni produkti.

REZULTATI

Rodne uloge i odnosi

Mlade migrante sa Bliskog istoka karakteriše kompleksna percepcija maskuliniteta, koja se u nekim oblastima razlikuje od percepcije mladića sa Balkana i Evrope uopšte. Brojna rizična ponašanja, kao što su upotreba psihoaktivnih supstanci ili rizični seksualni odnosi, nisu odraz maskuliniteta u njihovoj kulturi, već su smatrani slabostima. Oni visoko vrednuju moralno ponašanje kao i sva ostala koja su u skladu sa religijskim normama. Glavna uloga muškarca je da zaštiti i da obezbedi sredstva za svoju porodicu. U tom kontekstu, ako je porodica u opasnosti, muškarac bi trebalo da je brani, čak i upotrebom sile. Muškarac koji to nije u stanju je kvalifikovan kao “slabić”. Stoga, u nekim slučajevima nasilje predstavlja sredstvo za izražavanje i odbranu časti muškarca. Za najvažnije karakteristike idealnog muškarca naveli su: moral, dobrotu, uspeh.

U pogledu percepcije o ženama i o ulogama žena - pored bioloških i fizičkih specifičnosti, navedene su i određene karakteristike i uloge žena: da su one nežnije, saosećajnije, da

imaju manje prava, da su sklone tračarenju itd. Učesnici izjavljuju da se muškarci obično povezuju sa superiornijim vrednostima. Mladići su izrazili da je većina razlika između muškaraca i žena relativna, dok su biološke razlike one koje su stabilne. Ostale razlike su proizvod socijalizacije i te karakteristike mogu biti zajedničke, ali jasno je da to uglavnom ostaje u domenu mogućnosti, dok je veoma retko u praksi. Većina muškaraca ostaje u okvirima svojih društvenih uloga, u najvećem delu svog života.

Mladi migranti su tokom istraživanja često navodili da su žene manje slobodne i da imaju manje prava od muškaraca. Opseg aktivnosti žena je vrlo ograničen i usmeren na dom i porodicu. One su uglavnom kod kuće, vode računa o svojoj deci, porodici i domu. Retko su zaposlene i retko se školuju. Postoji vrlo jasna i stereotipna podela muških i ženskih uloga i obaveza, koja je uslovljena situacijom i normama u širem društvenom kontekstu i stoga je rodno-transformativni rad izazovan jer je potrebno adresirati ove rodne uloge i stereotipe.

“Muškarci su slobodniji od žena. Oni se kreću okolo, traže posao. Žene ne mogu da rade stvari koje muškarci rade napolju. Žene rade kućne poslove. U Avganistanu žene se ne osećaju slobodno, one su pod mnogim različitim pritiscima. Takvi zakoni su doneti. Vaspitane su u duhu islama i žive pod tim pravilima. Muškarci

mogu ići gde god žele i mogu da rade šta god žele. Drugačije je kod žena. One su kontrolisane.”

“Prava muškaraca i prava žena su različita. U Islamu je jasno ko ima kakva prava. Dve žene vrede kao jedan muškarac. Jedna žena može vredeti kao dva muškarca samo ako su obojica fizički nesposobni.”

Izražavanje emocija

Mladići izjavljuju da izražavanje emocija kao što su strah i tuga nije poželjno i izražava slabosti, kažu da to ne priliči muškarcu jer je društvena uloga muškarca da zaštiti druge i kao takav ne bi trebao da pokazuje te emocije, dok je među ženama to uobičajeno. Načini izražavanja emocije besa variraju među njima, ali većina priznaje da je puna besa. To je posledica različitih događaja i frustracija koje su

doživeli u životu. Imaju jasan cilj, ali ga je teško ispuniti i potrebno je puno vremena, što uzrokuje bes. Vrlo retko komuniciraju sa porodicom koja je ostala u Avganistanu. Bes je takođe posledica življenja u zatvorenom području gde se ne osećaju slobodno. Smatraju da muškarci lakše izražavaju bes, ali i da žene iz njihovih grupa lakše pokazuju bes kada su na evropskom tlu.

“U Avganistanu smo videli toliko mnogo loših stvari da su naša srca sad kao od kamena. Kako možemo da plaćemo? Videli smo puno ubijenih i iskasapljenih ljudi. Sve naše suze smo istrošili u Avganistanu. U nekim situacijama nismo plakali jer smo bili u šoku, sahranjivali smo ljude bez ekstremiteta. Moj otac bi me svaki dan zvao da kopamo grobove i zarađujemo na taj način. Kako mogu da plaćem?”

“Kod muškaraca nema mesta strahu. Ako pokažete nekome da ga se bojte, onda će vas više maltretirati. Nije dobro za muškarca da pokaže svoju slabu

tačku koju onda neko može da upotrebi protiv vas. Drugi bi vas smatrali slabim. Ljudi koriste vaš strah.”

“Ovde smo kao u zatvoru. Da smo slobodni, i u šumi bi bili mnogo srećniji.”

“Depresivni smo zbog neizvesne budućnosti i očekivanja. Ne znamo na čemu smo. Mi samo o tome razmišljamo, i danju i noću. Beznadežni smo, ne znamo kako će izgledati budućnost. Svi ovde imaju neke talente i ciljeve koje žele da postignu u Evropi. Sada ti ciljevi i talenti polako nestaju.”

Nasilje protiv žena

Mladići potvrđuju da su bili svedoci nasilja nad ženama. Kažu da se dešava u porodicama a takođe i u zajednici. Pojedini mladići kažu da bi bilo sramno ako bi počinili nasilje nad ženom. U njihovim zajednicama, ako žena poćini preljubu – skoro uvek se to završi nasiljem nad tom ženom. Takođe, mladići izjavljuju da u Avganistanu

postoji nepisano pravilo da žena može biti udarena ako ne posluša nakon dva ili tri upozorenja. Neki od njih izjavljuju da bi bilo sramno ako ne bi postupili na ovaj način. To deluje skoro kao standardna procedura: dva upozorenja, potom nastupa nasilje. Pored toga, uzrok nasilja može biti i ako žena ne vodi računa i ne brine o deci.

“Upozorio bih je jednom ili dva puta, a ako me ni tad ne bi poslušala, udario bih je. To je u našoj tradiciji. Udario bih je ako ne radi ono što kažem, ako bih je video kako razgovara sa nepoznatim muškarcem, ako bi radila stvari iza mojih leđa.”

“Ako me moja supruga ne sluša, dao bih joj dva upozorenja a onda bih je

udario, ali posle pet minuta zagrlio bih je jer je volim.”

“Ja idem na posao i kažem svojoj supruzi da odvede naše dete u školu. Vratim se ranije; dete je gladno i nije čisto. Normalno je da će muškarac biti ljut. Sve što žena traži, muškarac bi joj obezbedio, ali očekuje se od nje da ispuni svoje obaveze.”

Nasuprot ovakvim stavovima i mišljenjima, bio je drugačiji stav mladića koji je bio potpuno protiv nasilja.

“Nikad je ne bih udario. Čak i ako bi bila neverna. Razveo bih se od nje. Udaranje ne bi promenilo ništa. Kada ne poštujete svoju suprugu, to je takođe nasilje.”

Nasilje – percepcije i iskustva

Za mladiće učesnike, prve asocijacije o nasilju su uglavnom povezane sa dešavanjima u ratu i njihovim statusom izbeglica. Takođe, lako su identifikovali različite oblike psihološkog nasilja: ponižavanje, podrugivanje, pretnje itd. Učesnici su imali različita mišljenja u

pogledu vršnjačkih odnosa i nasilja. Neki kažu da najčešće na nasilje reaguju nasiljem, inače će i u budućnosti biti maltretirani. Drugi ne reaguju na takav način, oni smatraju da nasilje ne odražava nečiju muškost.

“Dosta sam dobar kad je u pitanju psihološko nasilje. To mi je u prirodi. Čak i samog sebe maltretiram u ogledalu. Kada me neko uvredi ispred škole, zbog toga što sam Avganistanac, ja mu uzvratim i vređam ga. Bio sam u situaciji i da nasiljem odgovorim na fizičko nasilje.

Da nisam reagovao na taj način, svaki dan bi me uznemiravali.”

“Ne pokazuješ svoju snagu ako počiniš nasilje. Nasilje nije odraz muškosti. Osoba koja ima srce ne mora da reaguje nasiljem. Tišina može biti reakcija.”

Iskustva sa nasiljem tokom svog života u Avganistanu uglavnom su vezivali sa događajima iz rata. Tokom trajanja radionica, mladići su delili svoja iskustva o različitim oblicima nasilja. Većina njih je bila svedok eksplozija, bombi i ubistava. Neki od ovih avganistanskih mladića privremeno su živeli u Iranu, dok su bežali od nasilja.

“Takođe sam doživeo nekoliko situacija sa nasiljem u školi. Bilo nas je petorica mladića iz Avganistana u školi, a Iranci su nas stalno ismevali. Niko nas nije branio, čak ni nastavnici. Oni su teški rasisti. Ismevali su nas čak i zbog regionalne pripadnosti.”

Tokom izbegličkog i migracionog procesa, ovi mladići su bili svedoci različitih slučajeva nasilja. Oni koji su bili u Bugarskoj izjavljuju da su videli kako bugarska policija udara migrante, često bez ikakvog razloga. Izjavljuju da se ovo dešava i u Makedoniji. Neki su takođe imali loša iskustva sa krijumčarima koji su trebali da ih odvedu u drugu državu.

“Krijumčari su me držali i maltretirali 15 dana. Tražili su novac. Bili smo u selu u Makedoniji. Dali smo krijumčaru novac u Grčkoj i on je trebalo da preda novac drugom krijumčaru, ali nije. Onda nas je drugi krijumčar mučio 15 dana, tražio da mu vratimo novac. Naterao nas je da zovemo našu porodicu i tražimo da nam pošalju novac.”

Sukobi i tuče među migrantima nisu toliko prisutni jer se plaše da će biti deportovani iz kampa, kako izjavljuju. Ponekad postoje sporovi i sukobi, uglavnom između pripadnika različitih etničkih grupa.

Takođe, imali su jedno loše iskustvo sa lokalnim stanovništvom.

“Kad smo prvi put stigli u kamp, grupa lokalnih momaka je došla i nosili su noževe. Uzeli su nam telefone i novac.”

“Tukli su nas drugi migranti u Bugarskoj i u Makedoniji. Ovde u kampu se to ne dešava toliko, jer se plaše deportacije iz kampa. Ovde ima mnogo problema sa nasiljem koje uključuje Iranke. Odrasli Iranci su nam jednom zabranili da kuvamo u kuhinji, da je ne uprljamo.”

Seksualno nasilje

Svi učesnici su se izjasnili protiv seksualnog nasilja i izjavili da je razlika između normalnog seksualnog odnosa i seksualnog nasilja u tome što se seksualno nasilje dešava kada je bez saglasnosti druge strane. Takođe su rekli da je nasilje ako neko ucenjuje drugu osobu obnaženim fotografijama. Potom, da je seksualno

nasilje, takođe, ako neko ima seks sa nekim ko je pijan ili drogiran, ili nije dovoljnog starosnog uzrasta.

Većina mladića učesnika izjavila je da su žene ponekad krive za silovanje, zbog provokativnog odevanja. Oni dodaju da to takođe zavisi i od geografskog konteksta.

“Krivica je žene zato što provokativnim oblačenjem ona iritira i provocira muškarce. Ona izlaže sebe pred drugim ljudima, a muškarci imaju taj instinkt. Ako nosi kratku odeću, svi gledaju u nju. Ako je pokrivena, niko ne gleda.”

“Postoji drugačiji zakon u Avganistanu. Žene treba da su pokrivena, a u Evropi ne moraju biti. To ne bi trebalo da bude uzrok nasilja. Može se tako obući, ali onda joj neko može dobacivati”

“Napadač je krivac, a ne žena zbog takvog oblačenja. Svaki oblik zlostavljanja je pogrešan.”

Mladići su imali različite stavove o tome postoji li seksualno nasilje u braku. Neki smatraju da je seksualno nasilje u braku nemoguće jer su se oba bračna partnera obavezala u tom odnosu, dok drugi smatraju da je i u braku takođe neophodan pristanak obe osobe na seksualni odnos.

“Venčali su se, želeli su to, niko ih nije naterao da se venčaju. Čim se venčaju, trebalo bi da su spremni na seksualne odnose.”

“Nemoguće je da muž siluje i zlostavlja svoju suprugu. Oni su venčani i složili su se s tim. Ali ipak, nije u redu da muškarac spava s njom ako ona to ne želi.”

Tokom radionica mladići su naveli i dodatne primere seksualnog nasilja, kao i da je opšte poznato da se to dešava, kako u njihovoj zemlji porekla tako i na ruti migracije.

“U Avganistanu to rade bogati ljudi. Oni nađu nekoga iz niže klase i siluju ga. To se zove ‘bacha bazi’¹ odnos. Niko im ništa ne može učiniti jer imaju moć i pozicije.”

“U Iranu smo videli nešto slično. Mladići iz škole bi otišli kod nekog starijeg čoveka. To se mnogo dešava

i u Grčkoj. Stariji muškarci žele da imaju seks sa mladićima i daju im novac za to. To smo videli u Viktoriji i Aleksandar Parku. Stariji čovek mi je prišao u Grčkoj, sklonio me od prijatelja na stranu i pitao za seks. Znam mladiće iz Irana koji su to radili i dobili dobar novac za to.”

1 Bacha bazi je sleng izraz u Avganistanu za širok spektar aktivnosti koje uključuju seksualne odnose između starijih muškaraca i mlađih adolescenata ili dečaka, što može u nekoj meri uključiti i seksualno ropstvo i dečiju prostituciju. Bacha bazi je postojala tokom istorije i trenutno je prijavljeno postojanje u različitim delovima Avganistana. Sila i prinuda su uobičajeni, a zvaničnici bezbednosti navode da ne mogu da okončaju takvu praksu, jer mnogi muškarci koji su uključeni u bacha bazi aktivnosti su moćni i dobro naoružani ratni lideri.

Stavovi prema LGBT populaciji

Svi mladići su potvrdili da su svesni postojanja homoseksualnih ljudi koji osećaju ljubav i naklonost prema istom polu. Njihov jedinstveni stav prema ovakvim odnosima je negativan i u skladu je sa tradicionalnim religijskim i kulturnim normama Avganistana. Svi učesnici su naglasili da su te osobe bolesne, da trebaju biti teško kažnjene i da im je potrebno lečenje. Oni izjavljuju da nalaze osnove za ovakav stav u religijskim učenjima.

“Takvi muškarci trebaju biti kažnjeni. To je greh. Znamo da se takve osobe venčavaju na Zapadu, ali to je pogrešno.”

“To nije normalno. Bog je stvorio ženu za muškarca i muškarca za ženu.”

“To takođe postoji i u Avganistanu. Kada uhvate takvu osobu, kažnjavaju je. Kazne su rigorozne. Idu u zatvor na godinu ili dve. Takođe se dešava da neko ko je uhvaćen u takvom odnosu bude i ubijen.”

Kako mladi migranti vide svoju budućnost

Na kraju planiranog programa mladići su razgovarali o svojoj budućnosti i generalno o budućnosti muškaraca i žena u kampu. O tome kako se život u kampu može poboljšati i kako oni vide sebe za pet godina. Smatraju da bi slobodno vreme trebalo da koriste na najbolji mogući način i da bi trebalo da se pripremaju kako bi se prilagodili budućem životu u nekoj zapadnoevropskoj zemlji. Takođe, izjavljuju da bi trebalo da uče, da

steknu korisna znanja i veštine, kao i da se moralno ponašaju i lepo postupaju prema drugim ljudima. Kada je u pitanju projekcija budućnosti za pet godina, mladići sebe vide u nekoj razvijenoj evropskoj zemlji u kojoj nema nasilja Talibana, sa osiguranim egzistencijalnim potrebama, da imaju dom, prihode, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje itd. Većina očekuje da će imati svoju kuću, da će studirati ili raditi, da će imati 'moralnu' devojk

“Vidim sebe na fakultetu gde ću studirati, imaću dobru devojk, dobru kuću i komuniciraću sa porodicom svaki dan. Imaću mnogo prijatelja u Evropi, a kada završim fakultet imaću posao. Živeću u Belgiji.”

Pozitivna okolnost je što su mladi migranti spremni da uče i adaptiraju se na način života na području Evrope. Ovu pozitivnu energiju treba pravilno usmeriti ka humanoj integraciji migranata u evropsko društvo. Za kraj, zatvorimo sa citatom jednog mladog migranta, njegovom izjavom tokom evaluacije na kraju istraživanja/radionica:

“Ovo je bilo zabavno i poučno. U kampu sam već 10 meseci i nikada nisam učestvovao u nečemu ovako dobrom. Naučio sam mnogo toga od vas, ali sam takođe naučio mnogo o svojim vršnjacima, njihovim iskustvima i stavovima o ovim temama, kroz diskusije održane tokom radionica. Nisam znao da znaju puno o ovim temama. Vi niste kao neke druge organizacije koje dolaze i pričaju sa nama na silu, samo da provedu vreme. Nadam se da nećete biti poput drugih organizacija i da se neće završiti na ovome. Nadam se da ćete ovo raditi još, tako da će i drugi moći čuti o nama.”

Rezime

Tokom ovog istraživanja, tradicionalne norme su bile izuzetno izražene od strane učesnika i snažan uticaj religije bio je očigledan u njihovim izjavama. Iz njihove perspektive, percepcija o muškarcima i percepcija o ženama su sasvim drugačije. Obično su povezivali muškarce sa superiornim vrednostima i naglašavali važnost obezbeđivanja sredstava za porodicu i njenu zaštitu, važnost finansijske sigurnosti i stabilnost porodice. Kao najvažnije karakteristike idealnog muškarca, oni navode moralnost, dobrotu i uspeh. Takođe, navode da u nekim slučajevima nasilno ponašanje predstavlja sredstvo za izražavanje i odbranu časti muškarca. Izražavanja emocija kao što su strah i tuga nisu poželjna i obično se smatraju slabostima. Upotreba psihoaktivnih supstanci i broj seksualnih partnera se ne smatraju kao načini na koje se muškarci dokazuju u ovoj kulturi, već se smatraju slabostima. Glavne karakteristike žena koje su često navodili, tokom istraživanja, su da imaju manje prava i da su manje slobodne od muškaraca. Izrazili su da u njihovim porodicama postoji vrlo jasna i stereotipna podela dužnosti i da je generalno opseg aktivnosti žena vrlo ograničen i usmeren na dom i porodicu. Ohrabrujuće je razumevanje i svest mladića o teškom položaju žena i to može biti jedna od osnova za budući edukativni rad na izgradnji rodno ravnopravnih odnosa.

U pogledu rodno zasnovanog nasilja, učesnici izjavljuju da je ono opravdano u nekim situacijama, na primer ako žena počini preljubu, ako ne ispunjava svoje dužnosti ili ako ne posluša nakon što joj muškarac uputi dva upozorenja. Izjavljuju da se to smatra legitimnim, da je to kao nepisano pravilo u Avganistanu, a neki od njih kažu da bi bilo sramno ako ne bi postupili u skladu sa tim. Takođe, većina učesnika izrazila je stav da su žene ponekad krive za seksualno nasilje koje one doživljavaju, ako su odevene suprotno standardnim normama. Takođe, neki od njih su izjavili da je seksualno nasilje u braku nemoguće jer su se oba bračna partnera obavezala u tom odnosu. Potom, zastupljen je i vrlo negativan stav koji su izrazili o LGBT populaciji kao i opravdavanje za nasilje prema toj populaciji. Pozitivno je što su svesni da u Evropi postoje različite norme po pitanjima odevanja, braka i ljudskih prava, te su njihovi stavovi već pomalo fleksibilniji. Generalno, rodne norme su se pokazale kao vrlo osetljiva tema. S jedne strane postoji jasna podela muških i ženskih uloga. S druge strane, mladići su svesni da su brojni stavovi i norme proizvod vremena i konteksta u kojem žive. Kao što izjavljuju, u nekim zemljama u određenim vremenskim periodima, hidžab je bio obavezan,

a sada nije. Stoga, mladići razumeju da postoji određena fleksibilnost i prostor za promene. Ipak i dalje je veoma važno da pristup u edukativnim programima bude pažljiv i izbalansiran, da ne uzrokuje osećaj pritiska prema učesnicima. Pozitivna okolnost je što su mladi migranti izrazili spremnost da uče i adaptiraju se na način života na području Evrope.

Jasno je da iz nalaza ovog istraživanja možemo zaključiti da postoji snažna potreba za edukativnim programima koji promovišu rodnu ravnopravnost i pozitivne oblike maskuliniteta, a koji bili namenjeni ovim grupama učesnika. Povezano s tim, postoji potreba za promocijom svih evropskih vrednosti i ljudskih prava, što je važno za njihovu uspešnu integraciju u Srbiji ili u drugim evropskim zemljama. Na osnovu ovog istraživanja, CARE i partnerske organizacije su razvile pilot program za rad sa mladim migrantima, koji se trenutno primenjuje u prihvatnim centrima u Srbiji. Sledeći koraci uključuju dalji razvoj programa, na osnovu iskustava iz pilot projekta, i izradu finalnog priručnika sa edukativnim rodno-transformativnim programom za rad sa populacijom mladih migranata.

CARE International Balkans

www.care-balkan.org
www.youngmeninitiative.net

Bosna i Hercegovina

SARAJEVO
Hasana Kaimije 11
Tel: +387 33 536 790
care@care.ba

BANJA LUKA
Aleja Svetog Save 7a
Tel: +387 51 258 200

Srbija

BEOGRAD
Petra Lekovića 59
Tel: +381 11 3558 802
office@care.rs

Kosovo* (Rezolucija 1244)

PRIŠTINA
Gazmend Zajmi 21
Tel: +381 38 222 435
care.kosovo@care.org